

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پالاسکو

هوالعزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خویی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراسخواه، جولان فرهادی بابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدمامین قانع راد، علی قنبری، محمدرضا کلاهی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معماریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سیدعبدالامیر نبوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیاء هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

۱۳۹۵

- عنوان و نام پدیدآور
جستارهایی در پلاسکو/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقتاد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.
- مشخصات نشر
تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.
- مشخصات ظاهری
۵۲۱ ص.
- موضوع
بلاها - جنبه‌های جامعه‌شناختی.
- موضوع
رسانه‌ها و افکار عمومی.
- موضوع
مسائل اجتماعی - ایران - تهران.
- موضوع
مدیریت بحران - ایران - تهران.
- موضوع
بلاها - آینده‌نگری.
- رده‌بندی کنگره
۱۳۹۵ ج ۲ / ۵۵۳ HV
- وضعیت فهرست‌نویسی
فیا
- رده‌بندی دیویی
۳۴۷/۳۶۳

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

**همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.**

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@nlc.ir

فهرست مطالب

۷	پلاسکو از آغاز تا پایان
---	-------------------------------

مدیریت و سیاست شهری

۱۵	گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی
۲۵	پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی
۳۱	مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی
۳۵	تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی
۴۳	ماجرای «پیک‌نیک» و جامعه‌شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری
۴۹	فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع‌ی راد
۵۷	آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل
۶۵	فاجعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر
۷۱	مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی‌زاده
۷۹	مدیریت فرسوده / سیدعبدالامیر نبوی
۸۷	خوب، بد، زشت: درس‌های پلاسکو / محمدمهدی رحمتی
۹۷	هزینه‌های استهلاک و بی‌توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی
۱۰۳	ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی
۱۱۱	آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی
۱۱۹	چتری برای پلاسکو / یاسر باقری
۱۲۹	قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصرافصفهانی
۱۳۵	عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین‌زاده فرمی

فرهنگ و جامعه

- پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی ۱۴۳
- پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری ۱۵۵
- با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور ۱۶۱
- ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی ... ۱۶۹
- ساختمان پلاسکو و احساس بی‌پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی ۱۷۵
- حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری ۱۸۷
- ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی ۱۹۵
- اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه ۲۰۳
- پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه ۲۰۹
- پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجیان ۲۱۵
- بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی فرد ... ۲۲۵
- ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر ۲۳۳

اخلاق اجتماعی و خلیات ایرانی

- آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جواد یگانه ۲۴۳
- حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کلاهی ۲۵۱
- حادثه پلاسکو و مظنونان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش ۱۶۲
- تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان ۲۷۱
- همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر ۲۷۹
- پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری ۲۸۹
- آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار ۲۹۹
- فرایند اندیشه نسلی؛ آنچه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم ۳۰۹
- مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد ۳۱۷

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوشی ۳۲۷
- تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی ۳۴۱
- درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خویی ۳۴۷
- ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان ۳۵۵
- اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی ۳۶۵

۳۷۱ مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
۳۸۱ پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
۳۸۷ درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
۳۹۵ سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
۴۰۵ که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
۴۱۷ حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
۴۲۵ اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
۴۳۳ سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
۴۴۱ خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
۴۴۷ فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
۴۵۵ شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیچ / محمد آقاسی
۴۶۱ کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلان‌زاده

برای آینده

۴۷۱ از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
۴۸۱ علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

شوگ درمانی افکار عمومی و دیگر هیج

محمد آقاسی

دانشجوی دکتری و رئیس مرکز افکار سنجی دانشجویان ایران

در روان‌شناسی، بیماری افسردگی به حالتی اطلاق می‌شود که در یک فرد به دلایلی مختلف، ناشی از شکست در برخی مراحل زندگی و یا رویدادهای تلخ، رخ می‌دهد و اگر درمان آن جدی گرفته نشود عواقبی ناگوار و سخت به همراه خواهد داشت. در نوع حاد این بیماری برای درمان از الکتروتراپی^۱ یا شوگ درمانی استفاده می‌کنند. «ECT» در واقع عبور دادن جریان الکتریکی محرک از مغز بیمار به مدت یک دهم تا یک ثانیه برای به وجود آوردن تشنج بزرگ است. در خلال این نوع درمان، خاطرات تلخ و رخداد های ناراحت کننده که در ذهن بیمار بوده است از بین می‌رود. البته این درمان بیشتر برای بیمارانی است که از طریق روان درمانی و دارودرمانی، پاسخ درمانی مناسب نداشته‌اند و

1. Electro Canvulse Therapy

تکرار آن توصیه نمی‌شود.

افزون بر فرد، جامعه نیز گاه به افسردگی دچار می‌شود. جامعه ایرانی هم از لایه‌لای آمارهای ثبتي بالا بودن میزان افسردگی و اختلالات روانی را حکایت می‌کند و هم در تودرتوی نتایج نظرسنجی‌ها، ناامیدی نسبت به آینده را در میان مردم نشان می‌دهد. تنها به عنوان نمونه از ناحیه برخی مسئولان اعلام شده است که ۲۵ درصد افراد جامعه ایرانی، به نوعی با اختلالات روانی دست به گریبان هستند و در حال حاضر ۲۰۰ هزار نفر در کشور، دارای اختلالات روانی مزمن هستند. از این میان سهم زنان در معرض اختلالات روانی و افسردگی ۱,۳ درصد بیشتر از مردان این گروه است. همچنین ۷۰ درصد همبستگی مثبت بین فقر و اختلالات روانی وجود دارد.^۱ جامعه‌ای که زنده اما لاغرتر و با جثه‌ای کوچک از نهاد قدرت و سیاست در حال حرکت است؛ جامعه‌ای که از بی‌کاری، فقر پیدا و پنهان مادی و فرهنگی در رنج است. چه خوب گفت «آبی هافمن» که «نوستالژی»^۲ شکلی از افسردگی است که ملت‌ها گرفتار آن می‌شوند؛ و جامعه ایرانی نیز به غایت دچار نواستالژی‌های گذشته است و آینده خود را در آن چه پشت سر گذاشته می‌بیند. جامعه ایرانی این روزها با شوکی عظیم روبرو شده که از آن به عنوان «فاجعه ساختمان پلاسکو» نام برده می‌شود.

این ساختمان با ماهیت تجاری، در ضلع شرقی چهارراه استانبول تهران قرار داشت و از آن به عنوان اولین ساختمان بلندمرتبه که دارای ۱۷ طبقه بود با ساختی مُدرن یاد می‌شد. ساختمان پلاسکو در روز پنج‌شنبه ۳۰ دی ۱۳۹۵ پس از ۵۴ سال از زمان ساخت، بر اثر آتش‌سوزی فرو ریخت و ۵۹۰ واحد تجاری در آن نابود شد؛ فاجعه آمیزتر آن که درحالی بعد از قریب به سه ساعت سوختن، فرو ریخت که

1. <https://t.co/AVA4lk8P2O> pic.twitter.com/WSAtVt3D5Z

2. Nostalgia

هنوز تعداد زیادی آتش نشان در حال مهار آتش سوزی، در بیرون و داخل ساختمان بودند^۱. خبر این حادثه در آینه مدرن جامعه ایرانی یعنی در شبکه‌های اجتماعی بلافاصله منعکس شد و کاربران علاوه بر موج نوشته‌ها به صورتی بسیار خودجوش اقدام به تغییر عکس‌های پروفایل خود کردند؛ اتفاقی که به طرزی چشم گیر، گسترده‌تر از واکنش نسبت به فوت آقای هاشمی رفسنجانی بود و عمومیت بیشتری نیز داشت.

هرچند برخی تصاویر منتشر شده از سوی عموم مردم و ماحصل تلاش آنان در هنگام حادثه بود، از دیگر سو به عنوان یکی از مسائلی که بسیار مورد انتقاد گرفت، تصویر برداران و سلفی گیرندگان از حادثه بود. اگر مردم را مورد آماج انتقادات قرار می‌دهیم، چه کاری برای آنان و این شرایط کرده‌ایم؟ شاید اکنون حداقل، ضرورت ساخت فیلم‌هایی که در نظام سینمای هالیوود با داستان‌های تراژیک و یا ژانر مصیبت مشهور هستند، دیده شود. وقایعی چون سیل، زلزله، آتش سوزی و حریق‌های گسترده شهری که به نمایش گذاشته می‌شوند و در عین جذابیت‌های سینمایی، آموزش‌هایی در لابه‌لای متن تصویری را نیز در بر خواهد داشت. به راستی تاکنون چند فیلم برای چنین موقعیت‌هایی ساخته‌ایم که از مردم انتظار کنش عقلانی داریم؟ در حقیقت در جامعه افسرده ما، با شوک‌های مدامی از زلزله بم تا زلزله‌های چون ساختمان پلاسکو، دیگر نباید انتظار کنش‌های عقلانی از مردم داشت. «زندگی عاطفی» و هیجانی ناشی از شوک‌های مداوم، جای‌نشین «زندگی عقلانی» مردم ما شده است.

هنگامی می‌توانیم از زندگی عاقلانه سخن به میان آوریم که نقش علم و خرد هم در جامعه جدی‌تر گرفته شود و این به معنای افزودن به کلاس و دانشگاه و دانشجو نیست، بلکه به مثابه حضور علم برای حل مشکلات و معضلات اجتماعی است؛ نه علمی که صرفاً «تخته

1. <http://www.khabaronline.ir/detail/625240/society/events>

سیاهی» شده و فارغ التحصیلانی «ضد جامعه» و یا در حالتی بهتر «دور از جامعه» را تربیت می‌کند؛ فارغ التحصیلانی که آموخته‌اند تا روزی آموزش دهند و نه باری از دوش جامعه بردارند و یا مسئله‌ای را بشناسند، بشناسانند و حل کنند. سیستمی که حتی در علوم انسانی در بهترین حالت، «تکنیسین» و «متخصص» آموزش می‌دهد و صاحب ناچیز «متفکرانی»^۱ است که با تکیه بر استعداد و رشد درونی برای جامعه کمر به خدمت بسته‌اند.

حافظه افکار عمومی، بسیار ضعیف است و با شوک درمانی‌های سیستمی نیز در ایران بسیار ضعیف‌تر شده است، اما مشابه همین حادثه تلخ در مقیاسی کوچک‌تر و در سویی دیگر این شهر و در راستای همان خیابان و تقریباً در یک برهه زمانی اتفاق افتاده بود.

۲۹ دی ۱۳۹۲ ساختمان پنج طبقه در خیابان جمهوری حوالی ساعت ۱۱ صبح دچار حریق شد و در این حادثه که در یک کارگاه تولید پوشاک رخ داد، در حالی که مأموران سازمان آتش‌نشانی در حال امداد رسانی بودند، دو نفر از کارگران زن کارگاه که برای نجات جان‌شان از پنجره‌ها آویزان شده بودند، از ارتفاع سقوط کردند و جان باختند. اگر عالمانه و عاقلانه و نه احساسی و عاطفی و هیجانی، این مسئله بررسی و رسیدگی می‌شد، آیا امروز به سوگ جوانان آتش‌نشان سرزمین‌مان می‌نشستیم؟ آیا مطالبه عقلانی این قبیل مسائل در نظام علمی و دانشگاهی ما مطرح می‌شود؟

در واقع در یک نظام عاقلانه زندگی، پیش‌گیری از مشکلات و پیش‌بینی معضلات برای حل آنان، کلیدواژه‌ای متعارف و متداول است، تا مفهوم و واژه‌ای چون مدیریت بحران. فروریختن ساختمان پلاسکو نشان داد که «بحران در مدیریت بحران» نیز وجود دارد. هم در عرصه واقعی، هم تصویری و هم مجازی. سیستم دچار شوک شد

و چون در گذشته و در موارد مشابه، این شوک را به مردم منتقل کرده است، لذا این انتقال پیایی شوک به افکار عمومی دیگر آرامش را در پی نداشته و موجی از افسردگی را در جامعه بازتولید کرد. در عرصه واقعی، باید اذعان کرد که کلان شهرها با ابرساختمان‌ها و برج‌ها، امروزه با پدیده «ازدحام»^۱ معابر و میادین، مترو و مراکز خرید، در جای‌جای شهر روبه‌رو هستند. پدیده‌ای شناخته‌شده در رشته تحقیقاتی جدیدی ظهور کرده است که آن را «کنترل شلوغی»^۲ می‌نامند؛ آیا ما به این علم مجهز شده‌ایم و یا با انواع ازدحام‌ها، به صورت امنیتی، آن‌هم با نگاهی کوتاه مدت می‌نگریم؟ در عرصه مجازی نیز سیستم، مقهور قدرت‌نمایی افکار عمومی شده است و انتقادهایی جدی و تقاضاهایی برای استعفا مطرح شد که تقریباً بی‌سابقه است. البته نباید از نظر دور داشت که وقتی عرصه تصویری و رسانه‌ای ما یعنی رسانه ملی، توانایی اقناع خویش را فرسایش داده است، عرصه فضای مجازی، قدرت بیشتری پیدا می‌کند. آرایش رسانه‌ای صدا و سیما نیز ناشی از شوک به وجود آمده بود. تمرکز ویژه بر نشر صرف خبر و آن‌هم خبر همراه با سوگ، شوک‌هایی پیایی بر افکار عمومی داشت. نه برنامه‌ای تولید شد و نه سرودی و شعری خوانده شد. در یک حرکت عجولانه، فقط برنامه‌های طنز حذف شد و مابه‌ازای آن، برنامه تولیدی و فیلم‌هایی متناسب پخش نشد. در خبر هم، ناشیانه اقدام به ارائه اخبار مشابه در کشورهای دیگر شد که اگر اثر سو نداشته باشد، حداقل بی‌اثر بود. همچنین در یک اقدام عجیب در یک برنامه عمومی طنز، از نظرات یکی از جامعه‌شناسان استفاده شد. اما این نمایش ناموفق هم نتوانست جای خالی خبر خوب، خبر پیش‌تاز و تحلیل موافق و مخالف اتفاقی که جامعه ایرانی را در شوک فرو برده است، پر کند. در میان امواج خبر

1. Stampede

2. Crowd control

فروریختن ساختمان پلاسکو، خبر سیل در سیستان و بلوچستان نیز مخابره شد. واقعه‌ای که چون در تهران نیست، چندان هم مورد توجه قرار نگرفت. «آفتابی، دلیل آفتابی دگر» حاکی از این که واکنش مردم و مسئولان به وقایع، بیش از آن که حاکی از اخلاقی بودن، عاطفی بودن و انسانی بودن باشد، ناشی از یک فضای انسانی است. اگر نه، آیا یکی از هزاران شاخه گلی که به آتش نشانان شهید نثار شد، لایق مردم مظلوم سیستان و بلوچستان نبود؟

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران